

»SUATTAA OLLA NIINNII MUTTA VOEP OLLA TOISINNII»

Pertti Timonen

Itse asiassa olen melkoisen imarreltu, kun joku viitsii lukea kirjoituksiani, ja lukea vieläpä ajatuksella, kuten *Markku Laakso* näyttää tehneen puolueen

fraktioitumisastetta käsitelleelle artikkelilleni. Koska *Politiikka*-lehden toimintus on pyytänyt kommentin kommenttia, yritän seuraavassa käydä läpi Laakson näkökantoja suunnilleen siinä järjestyksessä, kuin ne on esitetty.

Päällekkäiset kombinaatiot:

Laakso kirjoittaa

»... Oletetaan, että puolet äänestäjistä antaisi äänensä kombinaatiolle, jonka muodostaisivat ehdokkaat 1—6, ja toiset puolet kombinaatiolle, joka koostuisi puolestaan ehdokkaista 2—7. Timosen mitta antaisi tässä tapauksessa fraktioitumisasteeksi 100 %. Voimme ensinnäkin havaita, että päällekkäisten kombinaatioiden salliminen — kuten Timonen artikkelissaan tekee — johtaa jopa mitan itsensä kannalta irrationaalisiin tuloksiin. ... Toiseksi voidaan perustellusti kysyä, eivätkö edellä esitetyn esimerkin 34 ääntä saamatonta jäsentä muodostaisi omaa tärkeätä fraktiotansa puolueen sisällä.»

Tässä kohden Laakso on ymmärtänyt artikkelini osittain virheellisesti, sillä ensimmäisessä sovellutusvaiheessa en sallinut päällekkäisyyksiä lainkaan, joten tuo SDP:n fraktioitumisasteeksi saamani 0.0002 % on laskettu täysin ilman päällekkäisyyksiä. Mainitsemi ja Laakson viitteessään 4 alleviivaama systemaattisuus koski vain valittavien kombinaatioiden ehdokkaiden lukumäärää, ei mitään muuta. Tämän olisi kyllä pitänyt käydä ilmi itse tekstistä, koska seuraavassa sovellutusvaiheessa lievensin tätä ehtoa, mitä en luonnollisestikaan olisi voinut tehdä, ellen olisi pitänyt siitä ensimmäisessä vaiheessa kiinni. Ja tämä lievennyskin koski vain kahta ehdokasta kuudesta, ja nämäkään eivät saaneet olla ns. ydinehdokkaita. Toisin sanoen ei edes tässäkin vaiheessa toinen kombinaatio olisi voinut muodostua ehdokkaista 1—6 ja toinen ehdokkaista 2—7, vaan ehdokkaista 1—6 ja 5—10.

On aivan totta, että päällekkäisyyksien salliminen on periaatteellisesti virheellistä. Katson kuitenkin, että operationaalistamisvaiheessa yritettäessä kartoittaa puolueen fraktiorakennetta lievän päällekkäisyyden salliminen on järkevää, mikäli käytetään sen tyyppistä aineistoa, mitä itsekin olen käyttänyt. Itse fraktioitumisastetta laskettaessa voidaan noudattaa kuinka ankaran »puhdasta» linjaa tahansa.

Muodostaisivatko sitten äänittä jääneet oman fraktionsa? Tuskinpa vain, ellei samalla pystyittäisi osoittamaan, että jotkut ryhmittymät ovat boikotoineet äänestystä. Muutoin heidät voidaan tulkita vain kahden voimakkaimman fraktion »pintakoristeiksi».

Fragmentoitumismittojen soveltuminen fraktioitumisasteen mittaamiseen:

Laakso osoittaa (nähtävästi täysin pätevästi), että esittämäni kaava on identtinen hänen normittamansa approksimatiivisen *Rae-Taylor* indeksin kanssa

puolueen jakautuessa kokonaisuudessaan tasan kahteen fraktioon. Mielestäni hän tekee tuloksesta kuitenkin virheelliset johtopäätökset. Ensinnäkään ei liene kovinkaan ihmeellistä, että erilaiset indeksit osoittautuvat joillakin ääriarvoilla identtisiksi. Päinvastoin pitäisin sitä jopa luonnollisena. Sen, että näin tapahtuu minunkin esittämäni kaavan osalta, koen myönteisenä ilmiönä. Toiseksi en toki kiellä soveltamasta fragmentoitumismittoja myös puolueen sisäisen fraktioitumisasteen mittaamiseen. Siitä vaan! Syitä, miksi en itse ole ollut näihin mittoihin tyytyväinen, lienee paikallaan käsitellä tässä yhteydessä hieman perusteellisemmin, vaikka ne on kyllä mainittu artikkelissanikin.

Ensimmäinen syy oli se, että fragmenttien lukumäärän kasvaessa fragmentoitumismittojen lukemat kasvavat. Näin käy muiden muassa Laakson soveltaman F_{apx} -indeksin, kuten hänen piirtämästään kuviosta 1 hyvin ilmenee. Oma lähtökohtani on toinen eli se, että puolueen fraktioitumisaste on suurimmillaan silloin, kun puolue on kokonaisuudessaan jakautunut kahteen yhtä suureen fraktioon. Siirryttäessä tästä sitten kohti joko yksifraktioista tai useampi-fraktioista tilannetta fraktioitumisaste heikkenee.

Toisen syyn tarkastelun aluksi on paikallaan siteerata Laakson mainitsemaa hänen yhdessä *Tuomo Martikaisen* kanssa tekemäänsä teosta parista kohtaa:

»... Usein ihmisillä ei ole mielipiteitä tai he eivät tee relevantteja valintoja, jolloin he jäävät vastakohtaisuuksien ulkopuolelle. Fragmentaatioanalyysi koskee vain niitä henkilöitä, jotka tiedostavat vastakohtaisuuden.» »... Näin ollen »ei osaa sanoa» tai »ei mielipidettä» -tyyppiset osajoukot on aina F:n (fragmentaation, tekijän huom.) ja I:n (intensiteetin, tekijän huom.) laskemisen yhteydessä vähennettävä.»¹

Siinäpä se toinen syy onkin mahdollisimman selvästi sanottu. Oma lähtökohtani ei jätä tarkastelun ulkopuolelle eikä vähennä niitä, jotka »eivät tee relevantteja valintoja» tai »eivät tiedosta» tai joilla »ei ole mielipidettä», vaan sallii näiden vaikuttaa lopputulokseen, koska tällaiset ryhmät kuuluvat mielestäni oleellisena osana fraktioitumistilanteeseen. Toisin sanoen ei tarvita erikseen mitään kiteytyneisyyden mittaa.²

Ottaako esittämäni kaava sitten huomioon siteerauksessa vilahtaneen intensiteetin eli sen, kuinka vahvasti joku on jonkin fraktion takana? Sellaisenaan se ei sitä tee. Salliessaan kuitenkin fraktioiden ulkopuolelle jäävien vaikuttaa lopputulokseen, se tavallaan jakaa aineiston fraktioihin osallistuviin ja niihin osallistumattomiin ja tulee näin sivunneeksi tätäkin ulottuvuutta. — Ettei vain olisi kaikessa yksinkertaisuudessaan ja pelkistyneisyydessään varsin hyvä fraktioitumisasteen mittari!

Todettakoon kuitenkin vielä tässäkin yhteydessä, että vaikka en olekaan tyytyväinen fragmentoitumismittoihin puolueen fraktioitumisastetta selvittäessä, Laakson korostamaa näihin mittoihin liittyvää periaatetta toisensa poisulkevista osajoukoista on syytä mahdollisimman pitkälle kunnioittaa.

Fraktioiden lukumäärä SDP:ssä ja vähän muuallakin:

Laakso laskee saamani SDP:n fraktioitumisasteen (0.0002 %) perusteella, kuinka moneen yhtä suureen fraktioon SDP voisi tämänsuuruisen fraktioimisasteen vallitessa jakaantua, ja saa tulokseksi 157 (159 lienee lähempänä oikeata). Tämä on todella yksi ääriarvo, jossa fraktioiden frekvensseiksi muodostuisi suunnilleen 17. Samalla tavalla voidaan laskea toinenkin ääriarvo eli se, mitkä olisivat kahden suurimman fraktion frekvenssit, jos ne olisivat mahdollisimman erisuuruisia. Tällöin saadaan frekvensseiksi suunnilleen 101 ja 1. (Todellisuudessahan ne olivat 24 ja 12.)

Saamansa tuloksen perusteella Laakso päätyy seuraavaan johtopäätökseen:

»... Näin ollen on syytä kiinnittää myös huomiota hänen (so. Timosen, tekijän huom.) esittämänsä talonpoikaisjärjenvastaiseen tulkintaan, jonka mukaan F_{PT} -indeksin saadessa pieniä arvoja on puolueen fraktioitumisaste myös pieni. Todellisuudessahan fraktioita tässä tapauksessa on paljon.»

Pidän tulkintaani edelleenkin järkevänä. Olen yhä sitä mieltä, että indeksini saadessa pieniä arvoja myös puolueen fraktioitumisaste on pieni. Indeksini ei nimittäin mittaa fraktioiden lukumäärää vaan fraktioitumisastetta. Ja sama fraktioitumisaste sallii ja sen tuleekin sallia lukumäärältään ja kooltaan erilaisia fraktiorakenteita. Aivan samoin käyttäytyvät muuten fragmentoitumismitatkin! Toisin sanoen fraktioitumisasteen kannalta on mielestäni suunnilleen samantekevää, onko puolue jakaantunut jopa useisiin satoihin fraktioihin, jolloin niiden kunkin kannatuspohja jää varsin olemattomaksi, vai onko löydettävissä esimerkiksi yksi muita hieman kookkaampi fraktio muun osan puolueesta ollessa lähes fraktioitumatonta. Fraktioitumisaste on ja pysyy alhaisena. Todettakoon lisäksi että tämä kärjistetty lähes 160 fraktion esimerkki antaisi F_{apx} -indeksille arvon .994 ja että käyttämästäni aineistosta ei olisi näin useaa fraktiota ilman voimakasta päällekkäisyyttä pystytty edes »eristämään»!

Laakso hämmästelee tässä yhteydessä myös sitä, että löysin SDP:stä vain kaksi selvää fraktiota. Pystyin todella antamaan kahdelle löytämälleni suurimmalle fraktiolle poliittisesti relevantin tulkinnan, mutta mielestäni tämä osoitti lähinnä vain sen, että käyttämäni aineisto oli ongelman kannalta validia. Kokonaisuutena ottaen SDP näyttää todella olevan varsin kaukana sellaisesta kaksi-fraktioisesta tilanteesta, mikä kattaisi huomattavan osan jäsenkunnasta. Ja toki puolueesta löytyy näiden kahden fraktiotaimen ohella myös muita ituja.

Laakso palaa fraktioiden lukumääräkysymykseen vielä parissa kohtaa myöhemminkin:

»Sellaisenaan F_{PT} ei ole hyvä fraktioiden lukumäärää mittaava indeksi.»
 »... Täten F_{PT} -indeksin arvoista ei välttämättä voida päätellä puolueen fraktioiden lukumäärää, mikä on mitan erittäin vakava puute.»

Indeksini ei todella mittaa fraktioiden lukumäärää, koska se ei ole sellaiseksi mittariksi tarkoitettukaan. Kysymyksessä on fraktioitumisastetta mittaava indeksi, kuten edellä on jo painokkaasti todettu. Samoin on jo todettu indeksini yleinen käyttäytyminen fraktioiden lukumäärän vaihdellessa.

Huomionarvoisinta Laakson tekemissä oman indeksini ja F_{apx} -indeksin vertailuissa on mielestäni se, että indeksini pienenee todella nopeasti fraktioiden lukumäärän kasvaessa ja saa jo kuuden fraktion tilanteessa hyvin alhaisia arvoja. Tätä voi pitää kyllä heikkoutena.

Toisaalta on todettava, että on vaikea löytää puolueita — ehkäpä Japanin liberaalidemokraattista puoluetta ja Intian kongressipuoluetta lukuunottamatta — joista olisi identifioitavissa edes viisi varteenotettavaa fraktiota. Näin ollen päähuomio on syytä kohdistaa indeksini käyttäytymiseen pienillä fraktiomäärillä (2—4), fraktioiden erilaisilla keskinäisillä kokoeroilla sekä erilaisilla fraktioitumisosuuksilla (so. kiteytyneisyysasteilla), koska tällaiset tilanteet tulevat käytännössä useimmin vastaan.

Laakso esittää indeksilleni vielä sellaisen vaatimuksen, että sen tulisi antaa kaksifraktioisessa tilanteessa suurempia arvoja kuin useampifraktioisessa tilanteessa fraktioiden koosta riippumatta. Mielestäni tämä on virheellinen vaatimus, sillä fraktioiden koko on erittäin oleellinen tekijä fraktioitumisastetta määrittäessä. Näin ollen jos hänen esittämässään esimerkeissä jotain kritikoisin, niin mieluumminkin sitä, että kaksifraktioisen esimerkin fraktioitumisaste nousee niin korkeaksi (36 %), vaikka fraktioiden kokoero on suuri. Juuri tätä olen halunnut painottaa varsinaisessa artikkelissanikin korostaessani indeksini kaksifraktioisuutta suosivaa luonnetta.

Summa summarum:

Lyhyt vertailu eri tekijöiden vaikutuksesta omaan indeksiini ja fragmentoitumismittoihin lienee lopuksi paikallaan.

— **Fraktioiden lukumäärä:** Tämä vaikuttaa molempiin mittoihin. Oma indeksini saa kuitenkin maksimiarvonsa kaksifraktioisessa tilanteessa, kun taas fragmentoitumisindeksien arvot kasvavat fraktioiden lukumäärän myötä.

— **Fraktioiden koko:** Fragmentoitumismittoihin pääsevät vaikuttamaan kaikkien fraktioiden koot, omani operoi sen sijaan vain kahdella suurimmalla. Ehkäpä tässä onkin indeksini suurin heikkous. Kuvitellaanpa ääriesimerkiksi tilanne, jossa kaksi suurinta fraktiota käsittää kumpikin 1/3:n puolueesta. Indeksini ottaa huomioon vain nämä, mutta ei reagoi laisinkaan lopuosan tilanteeseen. Se voi muodostaa edellisiin verrattuna yhtä suuren fraktion tai olla kokonaan fraktioitumatonta. Useimmat olisivat varmasti valmiit väittämään, että edellisessä vaihtoehdossa puolueen fraktioitumisaste on huomattavasti korkeampi kuin jälkimmäisessä. Kysymys voidaan asettaa kuitenkin

myös seuraavasti: kummasta tilanteesta siirrytään herkemmin kohti koko puolueen kattavaa kaksifraktioista tilannetta? Pohdiskelu jatkuu.

— **F r a k t i o i t u n e i d e n o s u u s:** Fragmentoitumismittat jättävät fraktioitumattomat tarkastelun ulkopuolelle tai mahdollisesti ilmoittavat erikseen ns. kiteytyneisyysasteen. Omaan indeksiini fraktioitumattomat vaikuttavat erittäin voimakkaasti. Tätä pitäisin mittani vahvana puolena, sillä käytännössä tilanne on useimmiten (ellei aina) juuri tällainen.

Todettakoon lopuksi, että oleellisin kysymys lienee se, mitä fraktioitumisasteella ymmärretään. Itse olen käsittänyt sillä puolueen hajoamisherkkyyttä. Ja mittaani olen päätenyt täysin intuitiivisesti, kuten Laakso aivan oikein epäilee.

VIITTEET

¹ Markku Laakso & Tuomo Martikainen, Poliittisten vastakohtaisuuksien mittaaminen. *Helsingin yliopiston yleisen valtio-opin laitoksen tutkimuksia* 28/1972, ss. 6 ja 27.

² Ks. ma., ss. 5—6.